

Tilburg University

Consolidatie-alternatieven en de functie van de geconsolideerde jaarrekening

Blommaert, J.M.J.

Published in:
Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie

Publication date:
1996

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Blommaert, J. M. J. (1996). Consolidatie-alternatieven en de functie van de geconsolideerde jaarrekening. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 70, 230-239.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Consolidatie-alternatieven en de functie van de geconsolideerde jaarrekening

Dr. J.M.J. Blommaert

1 Inleiding

De geconsolideerde resultatenrekening en de geconsolideerde balans zijn de meest gelezen financiële overzichten in gepubliceerde jaarverslagen. Dergelijke overzichten zijn het resultaat van een aggregatieproces waaraan een groot aantal impliciete en expliciete beslissingen ten grondslag liggen. Die beslissingen kunnen belangrijke invloed hebben op het beeld dat van de financiële positie en het financiële resultaat van een onderneming wordt gegeven. Bij het samenstellen van de geconsolideerde balans en resultatenrekening gaat het om beslissingen ten aanzien van de consolidatiecriteria en de consolidatiemethoden. De consolidatiecriteria hebben betrekking op de vraag welke maatschappijen al dan niet in het proces van de consolidatie worden betrokken. Bij de consolidatiemethoden gaat het om de vraag welke alternatieven beschikbaar zijn met betrekking tot de wijze waarop uit de afzonderlijke jaarrekeningen van de betrokken maatschappijen een geconsolideerde jaarrekening wordt verkregen.

In dit artikel wordt ingegaan op enkele belangrijke keuzemogelijkheden ten aanzien van de consolidatiecriteria en de consolidatiemethoden en de invloed van de aan de geconsolideerde jaarrekening toegekende functies op die keuzemogelijkheden.¹

Het aantal aan de geconsolideerde jaarrekening toe te kennen functies en de consolidatie-alternatieven zijn vrij omvangrijk en daarom moet bij de behandeling om praktische redenen onvermijdelijk een keuze worden gemaakt. Op basis van de groep gebruikers van de geconsolideerde jaarrekening wordt daarom in paragraaf 2 een tweetal functies nader omschreven. Deze functies worden in de rest van dit artikel als referentiepunt gebruikt. In paragraaf 3 wordt vervolgens in kort bestek ingegaan op de keuzes ten aanzien van de consolidatiecriteria. De beschrijving is beperkt tot de beslissing om al of niet te consolideren. Daarna wordt in paragraaf 4 ingegaan op consolidatiemethoden. Daarbij wordt aandacht besteed aan het belang van derden, intercompany-resultaten en ten slotte goodwill.

2 De geconsolideerde jaarrekening: onderdeel van de toelichting versus zelfstandig financieel overzicht

Ten aanzien van de functies van de geconsolideerde jaarrekening en de groep gebruikers kan een aantal veronderstellingen worden gemaakt. Wij beschrijven hier twee uitersten.

Veronderstelling 1

De geconsolideerde jaarrekening is een onderdeel van de toelichting op de vennootschappelijke jaarrekening van de moedermaatschappij en bedoeld om de aandeelhouders van de moedermaatschappij te informeren.

De post *Deelnemingen op de vennootschappelijke balans* van de moedermaatschappij vormt veelal een belangrijk deel van het totaal van de activa. Hetzelfde geldt voor de winst- en verliesrekening van de moedermaatschappij met betrekking

Dr. J.M.J. Blommaert is docent aan de vakgroep Berichtgeving en Financiering van de Economische faculteit van de Rijksuniversiteit Limburg te Maastricht. Dit artikel is gebaseerd op een deel van zijn dissertatie-onderzoek naar de functie van de geconsolideerde jaarrekening, waarop hij in juni 1995 is gepromoveerd aan de Rijksuniversiteit Limburg te Maastricht.

tot de post Resultaat deelnemingen. Omdat deze posten zo'n omvangrijk deel uitmaken van het vermogen en het resultaat is een adequate toelichting belangrijk. In dit verband kan de geconsolideerde balans worden beschouwd als een toelichting op de post Deelnemingen en de geconsolideerde resultatenrekening als toelichting op de post Resultaat deelnemingen. In de geconsolideerde balans is daartoe de post Deelnemingen op een bepaalde wijze vervangen door de relevante activa en schulden en in de geconsolideerde resultatenrekening de post Resultaat deelnemingen door de relevante opbrengsten en kosten. Aandeelhouders krijgen op die manier meer informatie met betrekking tot een belangrijke actiefpost (de post Deelnemingen) en een belangrijk onderdeel van het resultaat (de post Resultaat deelnemingen), nodig om de financiële positie en het resultaat van de moedermaatschappij 'beter' te kunnen beoordelen.

Volgens de huidige Nederlandse wettelijke regels wordt de geconsolideerde jaarrekening beschouwd als een onderdeel van de toelichting op de jaarrekening van de moedermaatschappij.

Veronderstelling 2

De geconsolideerde jaarrekening is een zelfstandig financieel overzicht en bedoeld om alle belanghebbenden bij de geconsolideerde maatschappijen te informeren.

Het gaat in dit geval niet alleen om de aandeelhouders van de moedermaatschappij, maar ook om de minderheidsaandeelhouders van dochtermaatschappijen en om verschafters van vreemd vermogen, afnemers, leveranciers, werknemers en dergelijke van zowel moedermaatschappij als dochtermaatschappijen.

Men kan zich afvragen waarom groepsparticipanten mogelijk in bepaalde gevallen de voorkeur geven aan de geconsolideerde jaarrekening boven de vennootschappelijke jaarrekeningen van de groepsmaatschappijen. Consolideren is een aggregatieproces waarbij bepaalde gegevens van de vennootschappelijke jaarrekeningen verloren gaan. Anderzijds wordt het echter gemakkelijker de gegevens te gebruiken. Vanuit informatie-economisch oogpunt verdienen geaggregeerde gegevens de voorkeur indien het voordeel dat ontstaat doordat de gegevens gemakkelijker zijn te hanteren, hoger is dan het nadeel van verlies aan detailgegevens. De geconsolideerde jaarrekening is in dit verband mogelijk een efficiënt middel voor financiële informatieverzorging die per saldo

een hogere informatieve waarde heeft dan de vennootschappelijke jaarrekening.

Behalve in verband met de voordelen van aggregatie is er nog een ander aspect dat ertoe kan leiden dat de geconsolideerde jaarrekening de voorkeur heeft. Vermogen en resultaat in de vennootschappelijke jaarrekeningen kunnen belangrijk worden beïnvloed door intercompany-verhoudingen. In de geconsolideerde jaarrekening worden deze intercompany-verhoudingen geëlimineerd. Men zou kunnen veronderstellen dat daardoor de geconsolideerde jaarrekening meer betekenis heeft voor de gebruikers dan de vennootschappelijk jaarrekeningen.

De hiervoor genoemde twee functies komen in grote lijnen overeen met het 'parent company concept' en het 'economic unit concept' van het Discussion Memorandum, '*An analysis of issues related to consolidation policy and procedures*' van de Financial Accounting Standards Board (1991, p. 5). Het 'parent company concept' komt overeen met de hiervoor besproken functie van de geconsolideerde jaarrekening als onderdeel op de toelichting van de vennootschappelijke jaarrekening van de moedermaatschappij en het 'economic unit concept' met de geconsolideerde jaarrekening als zelfstandig financieel overzicht. Volgens de FASB benadrukt het parent company concept 'the interest of the parent's shareholders'. Overeenkomstig dit concept is de geconsolideerde balans 'essentially a modification of the parent's balance sheet with the assets and liabilities of all subsidiaries substituted for the parent's investment in subsidiaries'. De geconsolideerde resultatenrekening is 'essentially a modification of the parent's income statement with the revenues, expenses, gains and losses of the subsidiaries substituted for the parent's income from investment in subsidiaries.' (p. 24). Het 'economic unit concept' benadrukt volgens de FASB 'control of the whole by a single management. As a result, under this concept (sometimes called the entity theory in the accounting literature), consolidated financial statements are intended to provide information about a group of legal entities - a parent company and its subsidiaries - operating as a single unit.' (p. 24).

Naast deze twee concepten wordt door de FASB nog een derde concept uitgewerkt: het 'proportionate consolidation concept'. Dit concept wordt als volgt beschreven: 'Under the proportionate consolidation concept, only the parent's share

of a subsidiary's assets, liabilities, revenues, expenses, gains and losses is included in the consolidated financial statements.' (p. 32). De proportionele methode is een manier om bij niet-volledige deelnemingen het belang van derden tot uitdrukking te brengen. Dit 'concept' is naar mijn mening van een andere orde dan de eerste twee concepten en dient hier als zodanig niet te worden behandeld.²

3 Keuzes met betrekking tot de consolidatiecriteria

Consolidatiecriteria geven aan wanneer een maatschappij al dan niet in de geconsolideerde jaarrekening dient te worden opgenomen. Daarbij kunnen twee hoofdvormen van criteria worden onderscheiden. Consolidatiecriteria kunnen betrekking hebben op de mate waarin de ene maatschappij heeft bijgedragen in het eigen vermogen van een andere maatschappij. Dergelijke consolidatiecriteria hebben betrekking op een *financieel criterium*. Dit betekent dat indien meer dan 50% van het aandelenvermogen wordt verschaft, de desbetreffende onderneming in principe in de consolidatie moet worden betrokken. De eerste maatschappij, de moedermaatschappij, heeft dan een belangrijk deel gefinancierd van activa van de andere maatschappij. Bovendien komt een belangrijk deel van het resultaat van de andere maatschappij aan haar toe.

Het financieel criterium is mogelijk een efficiënt middel voor het verstrekken van informatie als de geconsolideerde jaarrekening wordt beschouwd als een onderdeel van de toelichting op de jaarrekening van de moedermaatschappij en als functie heeft een specificatie te geven van de posten Deelnemingen en Resultaat deelnemingen. De geconsolideerde jaarrekening geeft dan extra informatie over het bedrag dat ter financiering van de deelnemingen is aangewend.

Men kan voor het bepalen van de maatschappijen die in het proces van consolidatie dienen te worden betrokken ook een *zeggenschaps criterium* hanteren. Daarbij wordt uitgegaan van de mate waarin de ene maatschappij de andere maatschappij haar wil kan opleggen. Maatschappijen worden dan in beginsel in de geconsolideerde jaarrekening opgenomen als meer dan 50% van de stemrechten kan worden beschikt. Het zeggenschaps criterium dient naar onze mening te worden gevolgd als men de geconsolideerde jaarrekening beschouwt als een

zelfstandig financieel overzicht dat alle bij de groep betrokkenen dient te informeren. De geconsolideerde jaarrekening geeft dan informatie over een groep ondernemingen die een economische eenheid vormt.

Opmerkelijk is de verschuiving die ten aanzien van dit aspect in de regelgeving in Nederland is opgetreden. Tot voor kort werd een rechtspersoon als dochtermaatschappij van een andere maatschappij aangemerkt, indien de laatste de meerderheid van het geplaatst kapitaal van de eerste verschaft. Met ingang van jaarrekeningen over 1990 geldt volgens art. 24a lid 1 Boek 2 BW als dochtermaatschappij een rechtspersoon waarvan men in de algemene vergadering van aandeelhouders meer dan de helft van de stemrechten kan uitoefenen.

4 Keuzes met betrekking tot de consolidatiemethoden

De consolidatiemethoden kunnen worden opgedeeld in een aantal onderdelen. Bij elk onderdeel kan men kiezen uit verschillende mogelijkheden. Hierbij kan worden gedacht aan keuzes met betrekking tot de wijze waarop het belang van derden tot uitdrukking wordt gebracht (integrale methode of proportionele methode), intercompany-resultaten die worden geëlimineerd en ingevoegd (eenheidstheorie, belangentheorie, theorie van Bodeker, enzovoort), goodwill met betrekking tot de deelnemingen die wordt geactiveerd en afgeschreven, enzovoort. Deze keuzes kunnen belangrijke invloed hebben op de samenstelling en grootte van het geconsolideerde vermogen en het geconsolideerde resultaat.

Er volgt nu een bespreking van enkele belangrijke alternatieven bij één aantal deelgebieden bij het samenstellen van de geconsolideerde jaarrekening. Allereerst is er de wijze waarop het belang van derden tot uitdrukking kan worden gebracht, daarna zijn er intercompany-resultaten en ten slotte goodwill.

4.1 Het belang van derden bij niet-volledige deelnemingen en de plaats van deze post in de balans

Als de moedermaatschappij niet alle aandelen van de te consolideren maatschappij in handen

heeft, dient hiermee bij het consolideren van de jaarrekening rekening te worden gehouden. Dit kan geschieden door een evenredig deel van de bezittingen en schulden, kosten en opbrengsten van de deelneming niet in de geconsolideerde jaarrekening op te nemen: de zogenaamde proportionele methode. Ook kan men het belang van derden tot uitdrukking brengen door een evenredig deel van het eigen vermogen en het netto resultaat van de deelneming als een aparte post in de geconsolideerde jaarrekening te tonen. De verschillende activa, schulden, kosten en opbrengsten van de deelneming worden dan volledig ('integraal') in de geconsolideerde jaarrekening opgenomen. Deze methode staat bekend onder de naam integrale methode. Bij de integrale methode verschijnt dat deel van het eigen vermogen van de te consolideren maatschappijen dat in handen is van minderheidsaandeelhouders op de geconsolideerde balans bijvoorbeeld onder de naam 'Belang van derden' en het deel van het resultaat dat aan minderheidsaandeelhouders toekomt als 'Aandeel resultaat belang van derden' op de geconsolideerde resultatenrekening.

Het doel dat aan de geconsolideerde jaarrekening wordt toegekend heeft belangrijke invloed op de keuze tussen de integrale en proportionele methode. Als men de geconsolideerde jaarrekening beschouwt als een onderdeel van de toelichting, is het denkbaar dat men bij het samenstellen ervan de proportionele methode volgt. De geconsolideerde jaarrekening geeft dan aan de aandeelhouders van de moedermaatschappij inzicht in de samenstelling van de post Deelneming en de post Resultaat deelnemingen. Ook kan deze informatie worden verstrekt met de integrale methode. Uit de geconsolideerde jaarrekening blijkt dan op welke wijze het vermogen van de aandeelhouders van de moedermaatschappij is aangewend voor het aantrekken van (vreemd) vermogen en activa en welke resultaten met dit vermogen zijn behaald.

Als de geconsolideerde jaarrekening als een onderdeel van de toelichting wordt beschouwd, zijn dus zowel de integrale als de proportionele methode aanvaardbaar. Denkbaar is dat men in de geconsolideerde jaarrekening voor de ene maatschappij de integrale methode en voor de andere maatschappij de proportionele methode hanteert.

Indien men de geconsolideerde jaarrekening beschouwt als een zelfstandig financieel overzicht,

bedoeld om alle bij de groep betrokken participanten te informeren, verdient de integrale methode de voorkeur. Een geconsolideerde jaarrekening, samengesteld volgens de proportionele methode, geeft onvoldoende inzicht in het vermogen en het resultaat van de groep. Ook in het geval van niet-volledige dochtermaatschappijen heeft de groep immers de beschikkingsmacht over het volle bedrag van de activa en niet slechts over een evenredig deel. Dit betekent dat als een dochtermaatschappij een machine heeft met een waarde van f 400.000,-, men die machine ook bij een 60%-deelneming voor het volle bedrag in de geconsolideerde balans dient te vermelden en niet - zoals bij de proportionele methode - voor f 240.000,-. Hetzelfde kan worden gesteld ten aanzien van het vreemd vermogen, de behaalde opbrengsten en de gemaakte kosten.

De post Belang van derden en de post Aandeel resultaat belang derden bij de integrale methode hebben, afhankelijk van het doel dat men toekent aan de geconsolideerde jaarrekening, een andere betekenis en inhoud.

Als men de geconsolideerde jaarrekening als een onderdeel van de toelichting beschouwt, kan de post Belang van derden op de geconsolideerde balans tot het vreemd vermogen worden gerekend. Vanuit het oogpunt van de aandeelhouders van de moedermaatschappij zijn de verschaffers van het (minderheids-)aandelenvermogen in geconsolideerde dochtermaatschappijen immers derden. De post Aandeel resultaat belang van derden in de geconsolideerde resultatenrekening is dan een onderdeel van de kosten en in dit verband vergelijkbaar met interestkosten op leningen.

Indien men ervan uitgaat dat de geconsolideerde jaarrekening een zelfstandig financieel overzicht is, dient het Belang van derden tot het eigen vermogen te worden gerekend. Vanuit de groep is het minderheidsvermogen permanent beschikbaar (het wordt immers niet afgelost), risicodragend (ondernemend) en de verstrekkers ervan beschikken over eigendomsrechten. Die eigendomsrechten kunnen zij uitoefenen op de Algemene Vergadering van Aandeelhouders van de geconsolideerde dochtermaatschappijen.

Het aandeel van het belang van derden in de geconsolideerde resultatenrekening is dan geen onderdeel van de kosten, maar een onderdeel van het resultaat dat door de groep is behaald.

Het belang van derden wordt vaak als een aparte post beschouwd die tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen moet worden geplaatst. Een dergelijke handelwijze wordt verdedigd door Smolinski (1963, p. 167) door te stellen dat het belang van derden een belang is 'in only one unit of the consolidated entity, and any rights which it has, are rights to the net assets of this unit'. Hendriksen (1982) stelt dat het belang van derden tot het vreemd vermogen dient te worden gerekend of moet worden geplaatst tussen het vreemd vermogen en het eigen vermogen. Hij motiveert dit laatste als volgt: 'the creditors of the parent have only a secondary claim against the assets of a subsidiary, on the same level as the claim of the minority interest.' In het overgrote deel van de gepubliceerde jaarrekeningen wordt het 'Belang van derden' noch als onderdeel van het eigen vermogen, noch als onderdeel van het vreemd vermogen getoond.³

Scott (1979, p. 768) stelt dat door het plaatsen van deze posten als een aparte categorie tussen het eigen vermogen en de schulden deze posten 'seemingly adrift in a no man's land' zijn.⁴

Uit een onderzoek van Price Waterhouse (1990) naar de accountingpraktijk in een achttal landen blijkt met betrekking tot de plaats van het belang van derden in de geconsolideerde jaarrekening het volgende. In Duitsland wordt het belang van derden als een onderdeel van het eigen vermogen en in Italië en Japan als een onderdeel van het vreemd vermogen getoond. In de Verenigde Staten en Frankrijk wordt het belang van derden als regel tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen geplaatst en in Canada, het Verenigd Koninkrijk en Nederland onder het eigen vermogen.⁵ In de geconsolideerde resultatenrekening van de genoemde landen wordt het aandeel van het belang van derden in de regel als een aparte post getoond, met uitzondering van Duitsland. In Duitsland wordt het aandeel van het belang van derden in het resultaat rechtstreeks ten laste van het eigen vermogen gebracht.

De wijze waarop het bedrag van het belang van derden in de geconsolideerde jaarrekening wordt gecalculeerd, is verschillend. Men kan uitgaan van het eigen vermogen en het resultaat, zoals dat uit de afzonderlijke jaarrekeningen van de te consolideren dochtermaatschappijen blijkt. Dit is mogelijk een aanvaardbare manier als men

de geconsolideerde jaarrekening wil hanteren als onderdeel van de toelichting op de jaarrekening van de moedermaatschappij. Echter als men de geconsolideerde jaarrekening als een zelfstandig financieel overzicht beschouwt, dient men het belang van derden tot uitdrukking te brengen op basis van het waarderings- en winstbepalingssysteem dat aan de geconsolideerde jaarrekening ten grondslag ligt (meestal is dit het waarderings- en winstbepalingssysteem van de moedermaatschappij). Als de in de consolidatie betrokken maatschappijen verschillende systemen hanteren, zal dit leiden tot een andere uitkomst voor het belang van derden in de geconsolideerde jaarrekening.

Zoals hierna blijkt, kan ook de wijze waarop intercompany-resultaten worden geëlimineerd en ingevoegd invloed hebben op de omvang van het belang van derden.

4.2 Het elimineren en het invoegen van intercompany-resultaten

Indien op de balansdatum een van de groepsmaatschappijen een voorraad heeft waarin een winstopslag is begrepen van een andere maatschappij die tot de groep behoort, dient volgens de heersende opvatting die winstopslag te worden geëlimineerd, omdat die winst vanuit het oogpunt van de groep nog niet als gerealiseerd kan worden beschouwd. Indien in een daarop volgend boekjaar de voorraad wordt doorverkocht aan niet-groepsmaatschappijen wordt dit intercompany-resultaat gerealiseerd en moet het worden ingevoegd. Het elimineren en invoegen van intercompany-resultaten leidt er uiteindelijk toe dat een winst die bij een bepaalde groepsmaatschappij in de vennootschappelijke jaarrekening tot uitdrukking wordt gebracht bij de levering aan een andere groepsmaatschappij, pas bij levering aan niet-groepsmaatschappijen in de geconsolideerde jaarrekening verschijnt.

Bij een niet-volledige deelneming kan men zich bij het bepalen van het bedrag van de te elimineren intercompany-resultaten op het standpunt stellen dat de minderheidsaandeelhouders *derden* zijn. Bij levering door of aan een groepsmaatschappij met minderheidsaandeelhouders wordt dan voor een deel door respectievelijk aan derden geleverd. Dat deel van het intercompany-resultaat hoeft niet te worden geëlimineerd. Deze wijze voor het berekenen en elimineren van

intercompany-resultaten staat bekend als de *belangentheorie*.

De belangentheorie 'past' in de visie waarbij de geconsolideerde jaarrekening wordt beschouwd als een onderdeel van de toelichting, opgesteld ten dienste van de aandeelhouders van de moedermaatschappij. Ze sluit aan bij de proportionele methode voor het tot uitdrukking brengen van het belang van derden.

Bij de eenheidstheorie wordt - ook in geval van minderheidsaandeelhouders - steeds het gehele intercompany-resultaat geëlimineerd. Het elimineren en uitschakelen van intercompany-resultaten overeenkomstig de eenheidstheorie ligt voor de hand als men de geconsolideerde jaarrekening als een zelfstandig financieel overzicht wenst te beschouwen.

Toepassing van de *eenheidstheorie* gecombineerd met de proportionele methode en toepassing van de belangentheorie gecombineerd met de integrale methode zijn geen acceptabele alternatieven. Ze leiden tot een 'onjuiste' presentatie van vermogen en resultaat in de geconsolideerde jaarrekening.

Bij de verwerking van niet-gerealiseerde intercompany-resultaten is het wezenlijk een onderscheid te maken tussen leveringen van de moedermaatschappij aan een dochtermaatschappij (neerwaartse leveringen) en leveringen van dochtermaatschappijen aan de moedermaatschappij (opwaartse leveringen). Bij opwaartse leveringen heeft eliminatie van intercompany-resultaten ten laste van de leverende partij immers invloed op het vermogen en het resultaat dat aan die dochtermaatschappij kan worden toegekend. Dit is van belang bij het tot uitdrukking brengen van het belang van derden in de geconsolideerde jaarrekening.⁶

Het belang van derden in de geconsolideerde balans en resultatenrekening kan voor of na aftrek van de geëlimineerde intercompany-resultaten worden bepaald. Dat wil zeggen aan de hand van het vermogen en resultaat zoals dat - ceteris paribus - in de jaarrekening van de betreffende dochtermaatschappij voorkomt, of het vermogen en resultaat nadat hierin de betreffende intercompany-resultaten zijn verwerkt. In het laatste geval zal het belang van derden in de geconsolideerde balans lager zijn ten gunste van de reserves. Het winstaandeel van derden in de geconsolideerde resultatenrekening kan zowel lager als hoger zijn

ten gunste of ten laste van het resultaat dat wordt geacht toe te komen aan de moedermaatschappij.⁷

Ook heeft de volgorde die men bij de consolidatie hanteert invloed op het belang van derden. Het is mogelijk eerst het intercompany-resultaat te elimineren en in te voegen en daarna het belang van derden tot uitdrukking brengen, rekening houdend met de geëlimineerde intercompany-resultaten. Het is echter ook denkbaar dat men eerst het belang van derden tot uitdrukking brengt. In het laatste geval zal men bij opwaartse leveringen een evenredig deel van de te elimineren respectievelijk in te voegen intercompany-resultaten ten laste van respectievelijk ten gunste van het belang van derden moeten brengen.

De laatste wijze van het invoegen en elimineren van intercompany-resultaten - waarbij een deel van de intercompany-resultaten wordt verrekend met het belang van derden - staat bekend als de *theorie van Bödeker*. Deze methode verschilt echter niet van de eenheidstheorie indien men bij de consolidatie een bepaalde volgorde in acht neemt en bij het tot uitdrukking brengen van het belang van derden rekening houdt met bedragen die in voorgaande fasen in de consolidatieprocedure ten gunste of ten laste van het vermogen en resultaat zijn gebracht.

4.3 Goodwill met betrekking tot deelnemingen

Goodwill kan worden omschreven als de waarde die voortvloeit uit de 'good business management and monopolistic privilege-attributes of the firm as a whole' (Hendriksen en van Breda, 1992, p. 640). Daaronder valt met name de goede naam die de onderneming bij haar afnemers heeft weten op te bouwen door reclame en service. Maar ook bijzondere kwaliteiten van het management, een buitengewone expertise, een gunstige vestigingsplaats en dergelijke kunnen tot de goodwill worden gerekend. Door dergelijke positieve eigenschappen is een onderneming in staat in de toekomst meer winst te realiseren dan noodzakelijk is voor een normaal te achten rendement over het eigen vermogen. Goodwill kan dan ook worden omschreven als de contante waarde van de toekomstige overwinsten.

Er kan een onderscheid worden gemaakt tussen zelf gevormde goodwill en gekochte goodwill. Zelf gevormde goodwill wordt over het algemeen niet in de jaarrekening opgenomen. Voor active-

ring in de jaarrekening komt over het algemeen alleen de goodwill in aanmerking die van derden tegen betaling is verkregen.

Gekochte goodwill kan zich voordoen bij fusie of overname van ondernemingen. De gekochte goodwill bij een fusie of overname is gelijk aan het verschil tussen de verkrijgingsprijs en de netto-vermogenswaarde van het verkregen belang. De verkrijgingsprijs is niet altijd gemakkelijk op eenduidige wijze te bepalen, vooral als de contraprestatie geheel of gedeeltelijk in eigen aandelen geschiedt.

Bepaling van de netto-vermogenswaarde is echter een vraagstuk dat tot nog meer discussie aanleiding kan geven. Voor het bepalen van de netto-vermogenswaarde moet men de waarde van de activa en schulden (inclusief de voorzieningen) vaststellen. Deze waardering behoeft niet gelijk te zijn aan de netto-vermogenswaarde zoals die uit de balans van de overgenomen onderneming blijkt. Het is mogelijk dat voor de bepaling van de goodwill de waardering van de activa en passiva van de overgenomen deelneming wordt aangepast aan het waarderingssysteem van de moedermaatschappij.

Een ander keuzeprobleem doet zich voor bij niet-volledige deelnemingen. De door de moedermaatschappij betaalde goodwill, die op een van de hiervoor bedoelde manieren is berekend, kan op de geconsolideerde balans worden getoond. Mogelijk is echter ook dat een overeenkomstig deel aan de minderheidsaandeelhouder wordt toegekend en aan het Belang van derden wordt toegevoegd.

De hiervoor genoemde mogelijkheden voor het bepalen van het bedrag aan goodwill in de geconsolideerde jaarrekening worden - gegeven de verkrijgingsprijs - in tabel 1 weergegeven.

Bij de onder X. genoemde methoden wordt de

goodwill van de minderheidsaandeelhouders op 0 gesteld. De methoden onder Y. veronderstellen dat de goodwill van de aandelen van de minderheidsaandeelhouders gelijk is aan de goodwill die aan de aandelen van de moedermaatschappij is verbonden. Stel dat onderneming A 80% van de aandelen van B heeft verkregen voor 1760, terwijl het eigen vermogen van B 2000 bedraagt. Indien we veronderstellen dat de waarderingssystemen van A en B gelijk zijn en de fair value weergeven, bedraagt de goodwill bij de methoden onder X.: $(1.760 - (80\% \text{ van } 2.000)) = 160$ en bij Y. $(1.760 \text{ H } 100/80) - 2.000) = 200$.

De keuze uit de verschillende mogelijkheden wordt ook nu weer bepaald door het doel van de geconsolideerde jaarrekening. Als onderdeel van de toelichting is methode Xd denkbaar. Als de geconsolideerde jaarrekening als zelfstandig financieel overzicht wordt beschouwd, dient men eenzelfde waarderingwijze te hanteren. Voor het bepalen van het bedrag van de goodwill heeft vanuit theoretisch oogpunt de onder Ym genoemde methode de voorkeur. Een overeenkomstig deel van het door de moedermaatschappij betaalde bedrag aan goodwill wordt dan ook aan de aandelen van de minderheidsaandeelhouders toegekend. De methoden onder Y. zijn echter in de praktijk niet gebruikelijk. De tot uitdrukking gebrachte goodwill wordt meestal berekend volgens de methode Xd of Xm.⁸

De Financial Accounting Standards Board (1976) noemt met betrekking tot de goodwill bij overname of samengaan van ondernemingen drie methoden: de 'pooling of interest method', de 'purchase method' en de 'new entity method'.

Tabel 1: Goodwill met betrekking tot dochtermaatschappijen

	Waardering van dochtermaatschappij op basis van:	
	Waarderings-systeem dochtermaatschappij	Waarderings-systeem moedermaatschappij
Verkrijgingsprijs minus x% van eigen vermogen van dochtermaatschappij	Xd	Xm
Verkrijgingsprijs maal 100/x minus eigen vermogen van dochtermaatschappij	Yd	Ym

'x' = deelnemingspercentage

Bij de *pooling-methode* wordt verondersteld dat twee of meer ondernemingen op voet van gelijkheid een nieuwe onderneming vormen. Deze nieuwe onderneming komt tot stand door aandelenruil van de betrokken ondernemingen. Er vindt bij de pooling-methode geen herwaardering van activa en passiva plaats en derhalve is de boekwaarde van de nieuwe onderneming gelijk aan de som van de boekwaarden van de voorheen gescheiden ondernemingen. Daardoor ontstaat er geen goodwill. De verkrijgingsprijs (gebaseerd op de inbreng van de eigen aandelen) wordt geacht gelijk te zijn aan de netto-vermogenswaarde van het verkregen belang.

De *purchase-methode* gaat uit van de veronderstelling dat de ene onderneming de andere onderneming overneemt en er geen sprake is van 'op voet van gelijkheid'. Een van de partijen heeft een overheersende invloed bij het tot stand komen van de transactie. Afrekening kan zowel in de vorm van aandelen als in de vorm van contanten of schuldtitels plaatsvinden.

Het verworven belang wordt bij de purchase-methode behandeld als een 'gekocht' actief. Dit betekent dat de marktwaarde van de activa en passiva van de overgenomen onderneming op het moment van de overname wordt bepaald en een herwaardering plaatsvindt. Op die manier wordt de waarde van de overgenomen onderneming op basis van 'fair value' verkregen.

Het verschil tussen de verkrijgingsprijs en de waarde van het verworven belang op basis van 'fair value' wordt als goodwill aangemerkt.

Bij de *new-entity-methode* wordt verondersteld dat de overname of de koop leidt tot een geheel nieuwe onderneming. Dit betekent dat de marktwaarden van *alle* betrokken maatschappijen op het moment van samengaan worden bepaald. Er vindt een herwaardering plaats van activa en passiva van alle betrokken ondernemingen en niet, zoals bij de purchase-methode, van slechts één enkele onderneming. De new-entity-methode wordt in de praktijk vrijwel niet toegepast.

Tabel 2: Consolidatie-alternatieven in relatie tot de functie van de geconsolideerde jaarrekening

	FUNCTIES GECONSOLIDEERDE JAARREKENING:	
	Onderdeel van toelichting	Zelfstandig financieel overzicht
CONSOLIDATIECRITERIA	Financieel criterium	Zeggenschap criterium
CONSOLIDATIEMETHODEN:		
Belang van derden	Proportioneel of integraal	Integraal
Belang van derden in de geconsolideerde balans (bij integrale methode)	Vreemd vermogen	Eigen vermogen
Resultaat aandeel belang van derden in de geconsolideerde resultatenrekening	Kosten	Onderdeel winst van groep
Intercompany-resultaten	Belangentheorie of Eenheidstheorie	Eenheidstheorie
Invloed van intercompany-resultaten op omvang van belang van derden	Bij eenheidstheorie kan belang van derden op basis van de jaarrekening van dochtermaatschappij worden vastgesteld	Rekening dient te worden gehouden met geëlimineerde en ingevoegde intercompany-resultaten
Goodwill	Door moedermaatschappij betaalde goodwill activeren en afschrijven	Door moedermaatschappij betaalde en aan minderheidsaandeelhouders toe te kennen goodwill activeren en afschrijven

5 Samenvatting

In dit artikel zijn enkele belangrijke en specifieke keuzemogelijkheden aangegeven die zich kunnen voordoen bij het consolideren van jaarrekeningen.

De alternatieven zijn in relatie gebracht met een tweetal functies die aan de geconsolideerde jaarrekening kunnen worden toegekend, namelijk de geconsolideerde jaarrekening vormt een onderdeel van de toelichting of de geconsolideerde jaarrekening is een zelfstandig financieel overzicht. Op basis hiervan heeft een opdeling van de genoemde alternatieven plaatsgevonden. Tabel 2 op de vorige pagina geeft hiervan een overzicht.

LITERATUUR

- Achterberg, M.P., (1989), *De juridische definitie van het economische verschijnsel concern in het ondernemingsrecht*, Kluwer, Deventer.
- Baillie, J., (1985), *Consolidated Accounts and the Seventh Directive*, KMG Klynveld Main Goerdeler.
- Beams, F.A., (1991), *Advanced accounting*, Prentice-Hall International, fifth edition.
- Blommaert, J.M.J., (1994), *Consolideren en informeren, een onderzoek naar de informatieve waarde van de geconsolideerde jaarrekening*, Stenfert Kroese, Houten.
- Bödeker, M.J., (1930), Elimination of Intercompany Profits from Consolidated Statements, *The American Accountant*, p. 111 - 114.
- Brink, H.L., (1989), Geconsolideerde jaarrekening, in: Beckman (redactie), *Consolidatiewet en jaarrekening*, Nivrageschift 51, Kluwer Bedrijfswetenschappen, Deventer.
- Brink, H.L., (1995), *Deelnemingen in de vennootschappelijke en de geconsolideerde jaarrekening*, Delwel, 's-Gravenhage.
- Clark, M.W., (1993), Evolution of concepts of minority interest, *The Accounting Historians Journal*.
- Comiskey, E.E., R.A. Mc Ewen, C.W. Mulford, (1987), A test of pro forma consolidation of finance subsidiaries, *Financial management*, p. 45-50.
- Financial Accounting Standards Board, (1991), *An Analyses of Issues Related to Consolidation Policy and Procedures*, Discussion Memorandum.
- Financial Accounting Standards Board, (1976), *FASB Discussion Memorandum: An Analysis of Issues Related to Accounting for Business Combinations an Purchased Intagibles*, FASB.
- Francis, J.R., (1986), Debt reporting by parent companies: parent-only versus consolidated statements, *Journal of Business Finance and Accounting*, p. 393 - 403, autumn.
- Hendriksen, E.S., M.F. van Breda, (1992), *Accounting theory*, USA, Irwin Inc.
- Hoogendoorn, M.N., (1990), *Stelselwijzigingen in de jaarrekening*, Wolters-Noordhoff, Groningen.
- Hylton, D.P., (1988), On the usefulness of consolidated financial statements, *CPA Journal*, p. 74 - 77.
- International Accounting Standard Committee, (1989), *International Accounting Standard 27 'Consolidated Financial Statements and Accounting for Investments in Subsidiaries*, London.
- Klaassen, J. en H. Schreuder, (1980), *Het financiële jaarverslag van ondernemingen: een onderzoek onder gebruikers*, Leiden, Stenfert Kroese.
- Klaassen, J., G.G.M. Bak, (1993), *Externe verslaggeving*, Leiden, H.E. Stenfert Kroese, derde druk.
- Krens, F., (1995) *Immateriële vaste activa*, 's-Gravenhage, DELWEL Uitgeverij BV, derde druk.
- Miam, S.L., C.W. Smith, (1990), Incentives for unconsolidated financial reporting, *Journal of Accounting and Economics*, p. 141 -171.
- Price Waterhouse, (1990), International Accounting Research Project: Consolidation/Equity Accounting, A Survey and Analyses of Consolidation/Equity Accounting Practice in Australia, Canada, France, Germany, Italy, Japan, The Netherlands, United Kingdom, Price Waterhouse.
- Scott, R.A., (1960), Owners equity, the anachronistic element *The Accounting Review*.
- Smolinski, E.J., (1963), The Adjunct Method in Consolidations *Journal of Accounting Research*.
- Tas van der, L.G., (1987), *Groepsverslaggeving*, in J. Dijkma (red), *Jaar in - Jaar uit 2*, Wolters Noordhoff, Groningen.
- Walker, R.G., (1976), An evaluation of the information conveyed by consolidated statements, *Abacus*, p. 77 - 115, Sydney, december.
- Whittred, G., (1987), The derived demand for consolidated financial reporting, *Journal of Accounting and Economics*, p. 259 - 285.
- Wolk, H.I., J.R. Francis, M.G. Tearney, (1992), *Accounting theory, a conceptual and institutional approach*, Boston, Kent Publishing Company, third edition.

NOTEN

- 1 Het is niet de bedoeling om een systematische uiteenzetting te geven van de regelgeving op het gebied van de consolidatie, maar een bedrijfseconomische analyse van de verschillende consolidatie alternatieven. Een deel van de genoemde consolidatie alternatieven is binnen de huidige

Nederlandse en internationale wet- en regelgeving niet toegestaan.

2 Een ander belangrijk bezwaar verbonden aan de aanpak van de FASB is het feit dat de consolidatieprocedures als zelfstandige grootheden worden beschreven en niet in verband worden gebracht met het doel van de geconsolideerde jaarrekening.

3 Clark (1993) bijvoorbeeld geeft de resultaten van een onderzoek aan de hand van gegevens met betrekking tot de balans van 100 industriële ondernemingen in 1990. Van deze 100 ondernemingen tonen 11 ondernemingen het belang van derden als een onderdeel van het eigen vermogen, 21 als onderdeel van het vreemd vermogen en 25 ondernemingen tussen het eigen vermogen en een subtotaal voor vreemd vermogen. De resterende 43 ondernemingen plaatsen het belang van derden tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen en betrekken het niet bij een subtotaal van het vreemd vermogen.

4 Volgens Scott (p. 769) dient het belang van derden tot het eigen vermogen te worden gerekend. Hij motiveert dit door op basis van het 'going concern-principe' te stellen dat zowel het eigen vermogen van de moedermaatschappij als het belang van derden een relatief permanent karakter hebben.

5 Het onderzoek van Van der Tas (1987) naar de gepubliceerde jaarrekeningen van Nederlandse ondernemingen laat zien dat in 50 relevante gevallen over 1985 het aandeel derden in de geconsolideerde balans:

- door 24 ondernemingen na het eigen vermogen als onderdeel van het groepsvermogen wordt getoond;
- door 24 ondernemingen tussen het eigen/groepsvermogen enerzijds en de voorzieningen anderzijds wordt getoond;

- door 1 onderneming tussen de voorzieningen en de schulden;
- door 1 onderneming na het netto-actief.

Het laatste geval betreft een onderneming met een negatief eigen vermogen. Volgens de onderzoeker verzet het voorzichtigheidsprincipe zich tegen deze activering omdat er geen sprake kan zijn van een vordering aangezien de minderheidsaandeelhouders geen enkele plicht hebben tot bijdrage in het tekort.

6 Ook bij de waardering van de deelnemingen en het bepalen van het resultaat van de deelnemingen in de jaarrekening van de moedermaatschappij volgens de vermogensmutatiemethode is dit van belang. Eliminaties van intercompany-winsten bij opwaartse leveranties hebben tot gevolg dat het eigen vermogen en het resultaat van de dochtermaatschappij worden verlaagd en - bij toepassing van de vermogensmutatiemethode - eveneens het eigen vermogen en het resultaat van de moedermaatschappij.

7 Door het elimineren van intercompany-winsten wordt zowel het tot uitdrukking gebrachte vermogen als het resultaat lager. Het invoegen van intercompany-winsten heeft een positieve invloed op de omvang van het resultaat, maar geen invloed op de omvang van het vermogen. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat het elimineren van intercompany-winsten geschiedt ten laste van de waardering van de voorraden en het invoegen ten laste van de reserves.

8 Als men de goodwill berekent volgens het waarderingssysteem van de dochtermaatschappij (methode Xd) en activa en passiva van de dochtermaatschappij in de geconsolideerde balans opneemt volgens het waarderingssysteem van de moedermaatschappij, dan wordt een deel van de goodwill 'stilzwijgend' verrekend met de reserves.